

Планідіна О. М.,

магістрантка VI курсу спеціальності "Дошкільна освіта"
Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса
Грінченка

Рецензент: Кондратець І. В.,

старший викладач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

СУТНІСНИЙ ЗМІСТ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО КОНЦЕПТУ "ДОБРОТА" ТА ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ДОБРОТИ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито сутність морально-етичного концепту "доброта" як найвищої абсолютної загальнолюдської цінності.

Обґрунтовано передумови формування почуття доброти в дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: добро, доброта, діти старшого дошкільного віку, формування, освітня діяльність, особистісні риси.

Постановка проблеми. Винятково важливим періодом у психічному розвитку дитини є дошкільний вік, який порівняно з подальшими віковими етапами особистісного становлення унікальний забезпеченням загального розвитку як підґрунтя для набування в майбутньому спеціальних знань і навичок, опанування різними видами діяльності. У зазначений вік відбувається формування не тільки тих якостей психіки, якими характеризується поведінка дитини в цілому та її ставлення до навколишнього світу, а й таких, які проєктуються в майбутнє і мають вияв у засвоєнні моральних норм і формуванні довільної поведінки – важливих психічних новоутвореннях дошкільного дитинства. Тому В. Сухомлинський наголошував: "Добрі почуття є серцевиною людяності. Якщо вони не виховані у дитинстві, їх не виховаєш ніколи. Доброта має стати звичайним станом для кожної людини" [15, с. 134]. Тобто педагог-гуманіст утвердив, що закладене в кожную дитину зерно доброти – найвищої абсолютної загальнолюдської цінності – у майбутньому неодмінно проросте добром для всього світу, а також визначив головну виховну місію кожного педагога й кожної родини.

У низці чинних вітчизняних законодавчих документів, зокрема у законах України "Про освіту" та "Про дошкільну освіту", "Державній національній програмі Освіта (Україна XXI століття)", Стратегії розвитку освіти на 2012-2020 рр., Базовому компоненті дошкільної освіти відображено тенденції до модернізації змісту освіти щодо переосмислення моральних орієнтирів, визначення нових виховних цінностей, серед яких провідне значення має доброта.

Проблема формування високоморальної особистості завжди була надзвичайно актуальною. Вагомі наукові звершення у цій сфері належать таким вітчизняним дослідникам, як І. Бех, В. Білоусова, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Котирло, Т. Кравченко, В. Кузь, С. Ладивір, Л. Лохвицька, Т. Поніманська, І. Рогальська та іншим. Зокрема, науковцями

наголошено на необхідності якомога раніше розпочинати цілеспрямовану освітню діяльність із формування в дітей почуття доброти. Водночас, незважаючи на значний внесок сучасних дослідників, проблема формування почуття доброти в дітей старшого дошкільного віку ще не стала предметом ґрунтовних і комплексних наукових досліджень.

Мета статті – розкриття сутнісного змісту морально-етичного концепту "доброта", обґрунтування передумов формування почуття доброти в дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Передусім з'ясуємо сутність поняття "добро", похідним від якого є "доброта". Так, в абсолютному сенсі добро – це етичне поняття, котре об'єднує все, що має позитивне моральне значення та відповідає вимогам моральності, слугує обмеженню морального від аморального, протистоїть злу. Добро визначається як створення цінностей у світі та залучення до них того, хто довкола. Саме в людині, у її свідомій діяльності та поведінці виявляються джерела добра і зла. У психологічному аспекті феномен "добро" означає все те "хороше, приємне та корисне", а отже цінне, що робиться заради іншого, в конкретних умовах життя та діяльності [3]. Добро – це нормальне і належне ставлення людини до інших людей, до навколишнього світу в цілому. "Добро намагається зробити світ благороднішим, моральнішим, м'якшим, об'єднуючи, а не роз'єднуючи людей" [3, с. 83].

А. Богуш визначає такі прояви добра в поведінці особистості, як "благородство, любов, чуйність, щастя, чутливість, щедрість, радість, добродушність, доброта, великодушність, милосердність, доброзичливість, ніжність, уважність, співчуття, моральна чистота та співпереживання" [1, с. 24]. У прагненні творити добро іншим виявляється така людська риса, як доброта – поняття не лише моральне, а морально-етичне.

У широкому значенні "доброта" як етнокультурний концепт є частиною комплексу морально-етичних уявлень людини та розглядається в контексті сукупності моральних, релігійних, емоційних і національних компонентів, детермінованих культурою, суспільним устроєм і людськими відносинами [8]. Заснована на любові доброта характеризується тим, що людина не тільки не порушує прав інших і не шкодить їхньому благополуччю, а відчуває потребу піклуватися про ближнього, виявляє бажання й готовність поділитися з ближнім теплотою, милосердям, прагненням зробити щось "приємне і корисне" для кожної людини.

Таким чином, доброта втілюється у сприянні щастю і благополуччю іншого та є однією з найважливіших морально-етичних якостей людини, що виявляється передусім у любові, милосерді, альтруїзмі, толерантності, допомозі, прагненні творити добро іншим людям, не чекаючи зовнішньої або внутрішньої винагороди.

Досвід вітчизняної дошкільної педагогіки засвідчує можливість емоційного прийняття, розуміння і присвоєння дітьми старшого дошкільного віку загальнолюдських цінностей: добра, істини, краси, праці [10]. Так, за твердженням психологів, уже для раннього віку характерне зародження уявлень про хороше й погане на основі фізіологічних реакцій. Згодом дитина починає орієнтуватися щодо оцінок дорослих про навколишню дійсність і про себе. У дитини за допомогою дорослого починають складатися перші критерії оцінювання того, що відбувається, які потім стають основою її морального розвитку; засвоєння норм при цьому відбувається у процесі спостереження за реакціями дорослих, тому особливого значення набуває позитивний приклад і оцінка дорослого впродовж усього періоду дитинства, починаючи від часу народження дитини. Так, Т. Дуткевич [6] виокремлює дві послідовні стадії прийняття норм і цінностей у ранньому дитинстві й дошкільному віці. На його думку, спочатку діти копіюють лише словесні формулювання, наприклад, повторюючи у виконанні тієї чи іншої забороненої дії "не можна, не можна!". Пізніше дитина засвоює в поведінці соціальні та морально-етичні цінності, здійснюючи схвалювальні вчинки тому, що вона "хороша", а не тому, що від неї вимагають такої поведінки. Орієнтація на дорослого та його оцінку, заохочення або покарання мотивує поведінку дитини й визначає її вибір реакції на ту чи іншу ситуацію.

Значущість дошкільного віку в сенсі залучення до загальнолюдських цінностей простежується в роботах О. Доманюк [4]. Автором указано, що в дошкільному віці виникають умови, сприятливі для засвоєння дітьми норм і принципів моралі. Водночас невикористання періоду чутливості дитини до моральної сфери призводить до неможливості надолужити згаяне або надзвичайної складності у досягненні зазначеного. Дошкільний вік – це найбільш сенситивний вік, коли людина вперше пізнає, приймає, привласнює цінності суспільства, у якому вона житиме, соціалізуватиметься і в якому система цінностей, що наразі розвивається, буде виконувати роль орієнтира в цілісній картині світу.

Ж.-Ж. Руссо [5] віддавав пріоритет становленню духовного світу дитини викликаючи в неї добрі почуття, послуговуючись такими методами педагогічного впливу, як спостереження за картинами людського горя, болю та страждань. Окрім того, мислитель-просвітник визначав за необхідне плекати в дитині добрі наміри та міркування, що можуть формуватися у процесі ознайомлення з історією, біографіями визначних людей.

Особливого значення формуванню моральних якостей людини надав К. Ушинський, наголошуючи, що "виховання потрібно спрямовувати на виправлення в дітей негативних рис поведінки та характеру, а також формування в них почуття добра" [18, с. 87].

Варто звернутися до спадщини В. Сухомлинського, який розглядав моральну цінність добра як передумову особистісно-гуманного підходу та запропонував мудрі моральні поради для дітей: "Будь добрим і чуйним до людей. Допомагай слабким і беззахисним, товаришу в біді. Не завдавай людям прикрощів. Поважай та шануй матір і батька, вони дали тобі життя, вони виховують тебе, вони хочуть, щоб ти став чесним громадянином, людиною з добрим серцем і чистою душею" [16, с. 31]. Ці поради для дітей, написані просто та переконливо, спонукають до добротності й роздумів і легко запам'ятовуються. Виховання особистості дитини 6-10 років В. Сухомлинський називав "школою сердечності" та щиро радив учителям і вихователям прививати добро, любов і милосердя дітям, які постійно мають бачити гуманістичний сенс поведінки та вчинків близьких, рідних і педагогів. Дитина не повинна зростати черствою й байдужою, має постійно піклуватися про довілля, інших людей, допомагати їм, доглядати за тваринами. У своїх працях педагог-гуманіст переконує, що у процесі творення добра в дітей виховується сердечність, людяність і доброта [17].

Сучасні фахівці у сфері освіти й виховання зауважують, що у старшому дошкільному віці дітям притаманна підвищена чутливість до соціальних впливів [9]. Саме в цей період у дитини вже формуються найперші уявлення про форми людського спілкування, особливості системи ставлень один до одного, вона набуває початкових умінь диференціювати людські вчинки та у процесі руху на основі власних помилок і спроб опановує елементарними морально-етичними нормами суспільного життя людей.

На нагальній необхідності формувати в дітей передшкільного віку доброту та потребу в підтриманні доброзичливих взаємин із довіллям наголошує Н. Гавриш [2] Науковець трактує поняття "доброта" як один із визначальних проявів соціально довірливої поведінки людей, із поширенням якої скорочуватиметься кількість конфліктів у суспільстві. Формувати почуття доброти у старших дошкільників можна, на думку фахівця, "тільки за умови цілеспрямованості та усвідомлення дорослими своєї відповідальності за це" [2, с. 44].

Ідея добра, стверджує С. Ладивір [11], має неодмінно стати частиною кожної дитячої душі: тільки тоді вона увійде в її погляди, думки та переконання. Важливою складовою плекання добра в дитини старшого дошкільного віку є вироблення в неї навичок розпізнавати та регулювати емоції, зокрема й негативні. Дослідниця зауважує, що дитина має виховуватися на позитивних прикладах, у неї змалечку має формуватися звичка робити добро друзям, знайомим, рідним, усім довкола. Значущим є висновок дослідниці, що "гуманні взаємини між членами сім'ї сприятимуть закріпленню здатності дитини вершити добро і перетворювати цю морально-етичну здатність у внутрішню потребу та особистісну цінність" [11, с. 5].

Для особистісного зростання дитини дошкільного віку, зауважує О. Кононенко [9], сутнісними й важливими є значущі риси особистості, на яких засновується особистісна культура дошкільника. Серед показників соціальної компетентності старшого дошкільника автором виокремлено сформованість таких його моральних якостей, як визнання переваг і чеснот людей, здатність розуміти іншого та ставити себе на його місце, допомагати та співпереживати, робити добро людям, не сподіваючись на винагороду.

На думку О. Кононенко [9], почуття доброти в моральному розвитку дитини старшого дошкільного віку є значущим. Важливо, щоб діти якомога частіше мали змогу надихатися проявами людської доброти: не тільки вчиняли гарно з іншими, а й самі відчували добре ставлення близьких, рідних, друзів і навіть незнайомих людей.

Як моральна якість, добро виявляється в готовності особистості, яка зростає, послуговуватися справедливістю та позитивними намірами, виявляти добродушність, турботу й людяність. За визначенням О. Кононенко, добре ставленням означає вміння цінувати іншу людину, визнавати її здібності та достоїнства, не нехтувати її правом на власну думку, навіть якщо вона відмінна від власної позиції. Уміння дитини старшого дошкільного віку розрізнати добро і зло в майбутньому слугуватиме значущим моральним орієнтиром, стане в нагоді для розв'язання складних життєвих ситуацій.

Як важливі завдання морального виховання Т. Поніманська [13] розглядає розвиток морально-вольових якостей та гуманного ставлення старших дошкільників до навколишнього світу, серед яких особливе значення має доброта як піклування про людей, прихильне та співчутливе ставлення до інших. У поведінці дитини старшого дошкільного віку доброта виявляється у відчутті задоволення й радості від взаємодії з іншими дітьми, в емоційно-позитивному ставленні до них.

Варто зауважити, що впродовж підготовчого етапу до навчання в школі істотно змінюються особливості сприйняття дитиною явищ реальної дійсності, перетворюються її пам'ять, увага, мислення, емоційна сфера, інші психічні процеси та властивості особистості. Тому важливо виокремити **передумови, що сприяють формуванню почуття доброти в старших дошкільників**. Вважаємо, що необхідно насамперед урахувати вікові особливості сучасних дітей цієї вікової категорії, що сприяють розв'язанню завдань гуманістичного розвитку вихованців та є передумовою успіху такої діяльності.

Перша передумова успішності виховання доброти у старших дошкільників, на нашу думку, полягає в цілком достатньому рівні фізичної підготовленості дітей 6-го року життя до вчинення добротворчих дій. Старший дошкільний вік характеризується певними особливостями анатомо-фізіологічного розвитку організму, які значною мірою визначають і перебудовують характер мислення дитини, її інтереси й основні психічні процеси. Реєстрована акселерація як прискорений фізичний розвиток дітей пов'язана з комплексом причин і надає вихователям широкі можливості для включення дітей 6-го року життя в акції милосердя й турботи про все живе.

Друга передумова – яскраво виражена готовність старших дошкільників до позитивного сприйняття й осмислення явищ суспільно-політичного, економічного, трудового життя суспільства, дорослих та однолітків, довірливе ставлення до слова вихователя [7].

Охоче сприйняття і засвоєння різної інформації за навчальними програмами, зі змісту занять варто використовувати як засіб, що стимулює позитивне ставлення дітей старшого дошкільного віку до матеріалу про гуманізм і доброту, доброчесну поведінку людини в суспільстві. При цьому необхідно прагнути повністю реалізувати ефект дитячої довіри до слова вихователя.

Третя передумова – це підвищена реактивність і експресивність старших дошкільників, динамічність їхньої поведінки. Так, дітям старшого дошкільного віку властива активна рухливість, їх характеризує прагнення до дитячих, народних і спортивних ігор.

Відповідно у грі, спілкуванні, спільній діяльності дошкільнята пізнають різні аспекти доброти, можливостей її вияву.

Ще одна передумова – інформованість старших дошкільників у питаннях моральності й етики, широкий загальний кругозір. За матеріалами обстежень інтелектуальної сфери 6-річних дітей зроблено висновок про тенденцію до послідовного розширення їхнього загального й морально-етичного кругозору.

Наступною передумовою визначаємо прагнення старших дошкільників до розумово-інтелектуальної діяльності, включення в різноманітні навчально-пізнавальні процеси. У формуванні почуття доброти як значущої особистісної риси необхідно враховувати, що така дитина більшою мірою, ніж молодший дошкільник, починає контролювати, осмислювати і продумувати свої дії.

Шоста передумова – це моральна сенситивність старших дошкільників як особлива прихильність до посилення моральних вимог і здійснення добрих справ. Зокрема, діти охоче відгукуються на вимогу або пропозицію колективу, якщо при цьому враховується їх особистий інтерес. Найбільші успіхи в гуманістичному, добротворчому самовдосконаленні й розвитку громадської активності спостерігаються в дітей, особисті потреби й інтереси яких максимально наближені до потреб та інтересів дитячого колективу [7].

Ще однією передумовою є наявність досвіду участі в колективній життєдіяльності, у спільних справах. Так, показовими є факти, що випускники закладів дошкільної освіти в багатьох випадках перевершують "домашніх" дітей у здатності адаптуватися до колективного життя: вони легше включаються у спільні заняття та добрі справи, виконують доручені завдання з почуттям відповідальності, оптимально сприймають інтереси учнівського колективу як значущі для них.

Наступну передумову вбачаємо у відносній самостійності й незалежності дітей старшого дошкільного віку [4]. До прикладу, із більшості питань вихованці мають власну думку, що може доходити у своїй характеристиці до категоричності, яку з рішучістю й завзятістю захищають до моменту переконання їх у зворотному, якщо думка виявлялась хибною. При цьому чимало вихованців вражають зрілістю окремих суджень, раннім розвитком кмітливості та прагненням до самоосвіти. Ця риса в характері вихованця – вагомий аргумент педагога в гуманістичному розвитку дитини, тож може використовуватися під час упровадження загальних та індивідуальних програм самовдосконалення дітей як альтруїстів.

Дев'ятою передумовою вважаємо бурхливе зростання моральної самосвідомості старших дошкільників, що полягає в усвідомленні себе як суб'єкта моральної діяльності та взаємин. Означене вже в 6-річному віці відображається в серйозності підходу до самооцінки, у багатьох випадках – у підвищеному рівні соціально значущих домагань, розумінні власних можливостей у добротворчій діяльності.

Дослідники відзначають, що за педагогічно обґрунтованого стимулювання гуманістичної моральної самосвідомості отримуємо різкий сплеск проявів доброти як значущої особистісної якості [12]. У таких випадках відзначається прискорене зростання почуття гордості старших дошкільників за добрі справи колективу, посилюється їх потреба у творенні ще більш серйозних добрих справ.

Останньою передумовою, на нашу думку, є потреба старших дошкільників в оцінці своєї поведінки вихователями, батьками, авторитетними дорослими. Ця потреба дитини є проявом ширшої потреби, що супроводжує людину все її життя, – самоствердження. Дитина старшого дошкільного віку завжди хоче чути від дорослих експертну оцінку її особистості в цілому та окремих її рис, що зорієнтовує дошкільника щодо його моральної спроможності й перспектив зростання [7].

Вважаємо, що вказані передумови важливо враховувати вихователям, педагогам і батькам у формуванні почуття доброти в дітей старшого дошкільного віку. При цьому необхідно пам'ятати слова А. Макаренка про те, що "хороше в людині" доводиться завжди

проекувати, і педагог зобов'язаний підходити до людини з оптимістичною гіпотезою, нехай навіть і з деяким ризиком помилитися.

Висновки і перспективи досліджень. Отже, доброта дітей старшого дошкільного віку є фундаментальною морально-етичною якістю, яка виявляється в емоційно-позитивному, прихильному та співчутливому ставленні до інших, піклуванні про них, відчутті задоволення й радості від взаємодії з ними; прийнятті та розумінні інших, умінні цінувати та піклуватися про їхні інтереси й потреби, налагоджувати дружні взаєностосунки в різних видах діяльності. Доброта, на нашу думку, є найвищою загальнолюдською цінністю, яка виявляється у відповідальності за власні вчинки, визнанні своїх помилкових суджень і дій. Ця важлива особистісна риса виражається в миролюбстві, толерантності, шанобливості й може стосуватися не тільки людини, а і природи та всього живого.

Як важливий аспект освітнього процесу в закладі дошкільної освіти та **предмет подальшого дослідження** розглядаємо обґрунтування ефективних форм і засобів формування почуття доброти в дітей старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М. Педагогіка добра у спадщині В. О. Сухомлинського / А. М. Богуш // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2014. – Вип. 1.46. – (Серія "Педагогічні науки"). – С. 21–25.
2. Гавриш Н. Доброму всюди добре, або як допомогти дітям зростати доброзичливими / Н. Гавриш // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2017. – № 8. – С. 40-45.
3. Доманюк О. М. Виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема / О. М. Доманюк // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Херсон, 2017. – Вип. LXXIX. – Т. 2. – С. 80–84.
4. Доманюк О. М. Формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку : навчально-методичний посібник / О. М. Доманюк. – Кременець, 2018. – 144 с.
5. Дошкільна освіта : історія і сьогодення : довідник / упоряд. Л. В. Лохвицька. – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – 208 с.
6. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навчальний посібник / Т. В. Дуткевич. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
7. Каплуновська О. Добрі справи, гарні вчинки. Духовно-моральне виховання дошкільнят. Старший дошкільний вік / О. Каплуновська. – Харків : Ранок, 2017. – 144 с.
8. Кисельова О. І. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Кисельова Ольга Ігорівна. – Одеса, 2009. – 278 с.
9. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навчально-методичний посібник [до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі"] / О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
10. Короленко В. Л. До проблеми морального виховання дітей дошкільного віку / В. Л. Короленко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2015. – № 2. – (Серія "Педагогічні науки"). – С. 101–104.
11. Ладивір С. Перші уроки добра / С. Ладивір // Дошкільне виховання. – 2008. – №12. – С. 5–7.
12. Пархоменко А. В. Особливості виховання гуманних почуттів у дошкільників / А. В. Пархоменко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2015. – №2. – С. 118–122.
13. Поніманська Т. І. Підготовка педагога до виховання дітей старшого дошкільного віку в світлі гуманістичної парадигми [Електронний ресурс] / Т. І. Поніманська // Науковий вісник Донбасу. – 2013. – № 4. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_46.

14. Пономарьов О. С. Безальтернативність педагогіки добра / О. С. Пономарьов // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2015. – Вип. 42 (46). – С 27–36.
15. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. – Вибр. твори у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.
16. Сухомлинський В. Добре слово : оповідання / В. Сухомлинський // Розкажіть онуку. – 2002. – № 10. – С. 31.
17. Сухомлинський В. Казки / В. Сухомлинський // Палітра педагога. – 2008. – № 5. – С. 28–30.
18. Ушинский К. Д. Моя система воспитания. О нравственности / К. Д. Ушинский. – М. : АСТ, 2018. – 590 с.

Планидина О.М. Сущностное содержание морально-этического концепта "доброта" и предпосылки формирования чувства доброты у детей старшего дошкольного возраста

В статье раскрыто сущность морально-этического концепта "доброта" как высшей абсолютной общечеловеческой ценности, различные педагогические подходы к пониманию понятий "добро" и "доброта".

Обосновано необходимость и предпосылки формирования чувства доброты в детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: добро, доброта, дети старшего дошкольного возраста, формирование, образовательная деятельность, личностные черты.

Planidina, O.M. The Essential Content of Moral and Ethical Concept of "Kindness" and Preconditions for Formation of Sense of Kindness in Children of the Senior Preschool Age

In the article is examined the essence of moral and ethical concept of "kindness" as the highest absolute human value, the various approaches to its understanding is highlighted.

The role of the main categories of kindness in the spiritual and moral development of a person is highlighted. The ideas of Ukrainian and foreign scientists-educators in the context of the modern children and youth up-bringing kindness of are analyzed. The main trends in the up-bringing of kindness through love of nature and positive examples of adults, mutual aid in Ukrainian pedagogical thought are singled out. Their essence is represented in the article. V. O. Sukhomlynskyi's view on the problem of goodness upbringing among the rising generation is analyzed; his methodical counsels, his pedagogical precepts about education of children on goodness ideas.

The ways of usage of the given ideas in preschool education. Need of preconditions for formation of sense of kindness in children of the senior preschool age.

Key words: good, kindness, children of senior preschool age, formation, educational and educational activities, personality traits.